

УДК 347.72

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.58>

**ПЕРЕВАЖНІ ПРАВА АКЦІОНЕРА ТА УЧАСНИКА
ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
ПРИ ЗБІЛЬШЕННІ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ ТОВАРИСТВА:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Шпуганич І.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету ім. І. Франка
ORCID: 0000-0002-4149-8939*

Самагальська Ю.Я.,

*кандидат юридичних наук
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного
та корпоративного права
Львівського національного університету ім. І. Франка
ORCID: 0000-0001-7313-8623*

Шпуганич І.І., Самагальська Ю.Я. Переважні права акціонера та учасника товариства з обмеженою відповідальністю при збільшенні статутного капіталу товариства: порівняльно-правовий аспект.

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу переважних прав акціонера акціонерного товариства та учасника товариства з обмеженою відповідальністю у процедурі збільшення статутного капіталу товариств. Актуальність теми зумовлена тим, що статутний капітал АТ і ТОВ є змінною величиною та може коригуватися протягом усього періоду існування товариства за рішенням загальних зборів, однак механізми залучення додаткового фінансування та гарантії захисту корпоративних позицій учасників/акціонерів у цих організаційно-правових формах істотно різняться.

У роботі обґрунтовано, що загальні кодифіковані приписи цивільного законодавства лише фрагментарно охоплюють питання переважних прав: ЦК України не формує цілісного регулювання переважного права при збільшенні статутного капіталу та фактично не містить норм щодо переважного права учасника ТОВ, тоді як щодо АТ згадується переважне право на придбання додатково емітованих акцій, що потребує подальшої конкретизації на рівні спеціального законодавства та локальних актів.

Зроблено висновок про різний рівень імперативності та процесуальних гарантій реалізації переважного права. Для АТ переважне право має характер законодавчо гарантованого права (без потреби додаткового закріплення в статуті), а можливість його невикористання допускається лише через спеціальне рішення загальних зборів із надвисоким кворумом/порогом голосів та за наявності обов'язкових обґрунтувань органів управління.

Встановлено, що для ТОВ підхід є гнучкішим і водночас дискусійним: норма про можливість виключення окремого етапу внесення додаткових вкладів учасниками ТОВ породжує питання щодо допустимості обмеження переважного права на рівні статуту та щодо належної більшості голосів для таких змін. Висвітлено інструментарій індивідуальної відмови учасника від реалізації переважного права і практичні рекомендації щодо належної форми такої відмови, а також запропоновано використовувати корпоративний договір для врегулювання строкової відмови від реалізації переважного права.

Окрему увагу приділено функціональному призначенню переважного права як механізму запобігання розмиванню корпоративної участі та збереження контролю над складом учасників (акціонерів) через принцип пропорційності, який є спільним для обох правових режимів.

Висвітлено питання повідомлення суб'єктів корпоративних прав про можливість реалізації переважного права: для АТ закон встановлює розширені обов'язки щодо інформування акціонерів і оприлюднення ключових параметрів емісії, тоді як для ТОВ такі обов'язки не є загальним правилом і значною мірою залежать від статутного регулювання.

Підсумовуючи, автори аргументують необхідність уважного нормотворчого та договірного регламентування процедури збільшення статутного капіталу з огляду на баланс інтересів товариства та його учасників (акціонерів) і різну «щільність» правових гарантій у АТ та ТОВ.

Ключові слова: корпоративні права, акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, акціонер, учасник товариства з обмеженою відповідальністю, переважне право акціонера на придбання акцій додаткової емісії, переважне право учасника зробити додатковий вклад, статутний капітал, частка у статутному капіталі.

Shpuganych I.I., Samahalska Y.Y. Preemptive rights of a shareholder and a member of a limited liability company in the process of increasing the company's authorized capital: a comparative legal aspect.

The article is devoted to a comparative legal analysis of the pre-emptive rights of a shareholder in a joint-stock company and a participant in a limited liability company within the procedure for increasing a company's charter (share) capital. The relevance of the topic is обусловед by the fact that the charter capital of both joint-stock companies (JSCs) and limited liability companies (LLCs) is a variable value and may be adjusted throughout the entire period of the company's existence by a decision of the general meeting; however, the mechanisms for attracting additional financing and the guarantees for protecting the corporate positions of participants/shareholders in these organizational and legal forms differ significantly.

The paper substantiates that the general codified provisions of civil legislation cover issues of pre-emptive rights only fragmentarily: the Civil Code of Ukraine does not establish a comprehensive regulation of pre-emptive rights in the context of increasing charter capital and, in fact, contains no provisions on the pre-emptive right of an LLC participant, whereas with regard to JSCs it refers to the pre-emptive right to acquire additionally issued shares, which requires further specification at the level of special legislation and local corporate acts.

The study concludes that there are different levels of imperativeness and procedural guarantees for the exercise of pre-emptive rights. For JSCs, the pre-emptive right has the nature of a statutorily guaranteed right (without the need for additional fixation in the charter), and the possibility of waiving its exercise is allowed only by a special decision of the general meeting adopted with an exceptionally high quorum/voting threshold and subject to mandatory substantiation by the company's governing bodies.

It is established that for LLCs the approach is more flexible and, at the same time, debatable: the provision allowing the exclusion of a separate stage of making additional contributions by LLC participants raises questions as to the admissibility of limiting the pre-emptive right at the charter level and as to the appropriate voting majority required for such changes. The article highlights the instruments of an individual participant's waiver of the exercise of the pre-emptive right and provides practical recommendations regarding the proper form of such waiver, as well as proposes the use of a shareholders' (corporate) agreement to regulate a time-limited waiver of the pre-emptive right.

Particular attention is paid to the functional purpose of the pre-emptive right as a mechanism for preventing the dilution of corporate participation and preserving control over the composition of participants (shareholders) through the principle of proportionality, which is common to both legal regimes. The article also addresses the issue of notifying holders of corporate rights about the possibility of exercising the pre-emptive right: for JSCs, the law establishes expanded obligations to inform shareholders and disclose key parameters of the issuance, whereas for LLCs such obligations are not a general rule and largely depend on charter regulation.

In conclusion, the authors argue for the need for careful legislative and contractual regulation of the procedure for increasing charter capital, taking into account the balance of interests between the company and its participants (shareholders) and the differing "density" of legal guarantees in JSCs and LLCs.

Key words: corporate rights, joint-stock company, limited liability company (LLC), member of a limited liability company, preemptive right of a shareholder to acquire additional shares, preemptive right of a member to make an additional contribution, authorized capital, share in the authorized capital of the LLC.

Постановка проблеми. Статутний капітал акціонерного товариства (далі – АТ) і товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) є змінним та може бути збільшений чи зменшений протягом всього періоду існування товариства. Збільшення статутного капіталу відбувається в обох видах товариств за рішенням загальних зборів учасників (акціонерів). При цьому встановлено вимогу щодо підвищеної кількості голосів учасників, які повинні проголосувати за прийняття такого рішення: для АТ – більш як трьома чвертями голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій; для ТОВ – трьома чвертями голосів усіх учасників ТОВ, які мають право голосу з цього питання.

Способи збільшення статутного капіталу АТ визначені у ст. 17 Закону України «Про акціонерні товариства» [3] (далі – Закон «Про АТ») та Положенні про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій, затверджені Рішенням НКЦПФР [2]. Одним із способів є додаткова емісія акцій існуючої номінальної вартості, яка фактично означає залучення додаткових внесків від акціонерів та/або третіх осіб. Подібний спосіб збільшення статутного капіталу визначено і для ТОВ у ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [5] (далі – Закон «Про ТОВ»), а саме – збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів.

В обох законодавчих актах учасники (акціонери) товариства наділені переважним правом зробити додатковий внесок (вклад) у процесі збільшення статутного капіталу товариства. Втім порядок реалізації такого права, особливості відмови від його здійснення відрізняються у цих товариствах, що доводить актуальність теми дослідження та доцільність його порівняльно-правової характеристики.

Метою цієї роботи є порівняльно-правовий аналіз основних аспектів нормативно-правового регулювання переважних прав акціонера та учасника ТОВ при збільшенні статутного капіталу товариства.

Стан опрацювання проблематики. Тематика корпоративних прав учасників господарських товариств здобула особливу увагу наукової спільноти. Зокрема, слід відзначити як і комплексні дослідження в окресленій сфері, так і більш глибокі наукові розвідки щодо окремих прав, порядку їх реалізації, способів захисту у разі порушення тощо. Значний вклад у розвиток науки корпоративного права й аналізу корпоративних прав учасників господарських товариств зробили, зокрема, В.В. Луць, В.А. Васильєва, О.Р. Кібенко, І.В. Спасибо-Фатєєва, В.М. Кравчук, В.І. Крат, І.М. Кучеренко, В.І. Цікало, О.С. Яворська та ін.. Проте, варто відзначити, що порівняльно-правовий аналіз саме переважного права учасника ТОВ та акціонера у разі збільшення статутного капіталу відповідного товариства досі не здійснювався, що доводить актуальність обраної теми.

Виклад основного матеріалу. Цивільний кодекс України [6] (далі – ЦК України) не розкриває переважне право учасника (акціонера) господарського товариства при збільшенні статутного капіталу. Таке право учасника ТОВ, зрештою як і інші положення щодо цього виду товариств і його учасників, відсутні в кодексі. Натомість у ст. 156 ЦК України згадується переважне право акціонерів на придбання акцій, що додатково випускаються акціонерним товариством. Однак формулювання ч. 2 цієї статті вказує на те, що таке право може встановлюватися у випадках, визначених статутом акціонерного товариства і законом. Це ніби підкреслює необхідність подвійного закріплення такого права для акціонерів – на законодавчому та локальному рівнях.

Переважне право на придбання акцій додаткової емісії визначено також у Законі «Про АТ». Згідно з нормами цього акта таке право належить акціонерам в силу прямої вказівки закону, без необхідності закріплення його ще й у статуті товариства. Це підкреслюється у ч. 2 ст. 31 Закону «Про АТ», відповідно до якої переважне право обов'язково надається акціонеру-власнику простих акцій у процесі емісії товариством простих акцій. Щодо акціонерів – власників привілейованих акцій, то їм також надається переважне право, але у процесі емісії товариством привілейованих акцій. Слід звернути увагу на відсутність слова «обов'язково» при формулюванні відповідного законодавчого положення. З огляду на те, що в подальшому у статті характеризується загальний порядок реалізації переважного права акціонерами без прив'язки до належного їм типу акцій, можна припустити, що всі акціонери наділені переважним правом на придбання акцій додаткової емісії.

Винятком із цього правила є лише випадок, коли загальними зборами приймається рішення про невикористання акціонерами переважного права. Таке рішення приймається за кожною додатковою емісією акцій. Для прийняття рішення з цього питання необхідними є більше 95 відсотків голосів акціонерів від їх загальної кількості, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій. Окрім цього, якщо відбувається голосування щодо невикористання переважного права на придбання акцій додаткової емісії, то наглядова рада або рада директорів зобов'язана представити на загальних зборах письмовий звіт, що містить пояснення причини невикористання зазначеного права. Це дає підстави зробити висновок про неможливість позбавлення акціонера такого права шляхом зазначення цього у статуті товариства.

Відмінним є підхід, викладений у Законі «Про ТОВ». Відповідно до ч. 8 ст. 18 цього акта статутом або одностайним рішенням загальних зборів учасників, в яких взяли участь всі учасники товариства, може бути виключено етап внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право. Таке формулювання норми є доволі неоднозначним та викликає питання: чи означає це можливість встановити в статуті ТОВ відсутність переважного права зробити додатковий вклад? Якщо так, то якою кількістю голосів приймається рішення про внесення відповідних змін до статуту? За відсутності інших вказівок у Законі «Про ТОВ» чи статуті

ТОВ, можна ствердити, що таке положення може бути внесено до статуту ТОВ, якщо за це рішення буде проголосовано трьома чвертями голосів усіх учасників товариства, які мають право голосу. Однак, такий підхід видається дещо суперечливим, адже з одного боку законодавець наполягає на однакості прийняття рішення про виключення етапу внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право, а з іншого – дозволяє внести відповідне положення до статуту ТОВ більше, як трьома чвертями голосів. Думається, що й у випадку зміни статуту ТОВ в цій частині необхідним є одностайне рішення учасників товариства.

На протигагу можливості встановлення у статуті ТОВ чи рішенні загальних зборів загального для усіх учасників правила про невикористання переважного права зробити додатковий вклад, у ч. 2 ст. 18 Закону «Про ТОВ» закріплено право учасника відмовитися від реалізації такого переважного права. Відповідна відмова має бути персональною і хоча жодних вимог до форми та змісту такої відмови законодавець не встановлює, на практиці, на нашу думку, важливо вимагати дотримання учасниками письмової форми, ймовірно навіть з нотаріальним посвідченням. Звісно, вимоги щодо форми відмови від переважного права доцільно встановлювати у статуті товариства, адже в такому разі вони будуть обов'язковими для дотримання всіма учасниками ТОВ.

Ми переконані, що відмова від використання переважного права зробити додатковий вклад може бути подана учасником ТОВ лише в межах конкретно прийнятого рішення про збільшення статутного капіталу ТОВ і не може стосуватися інших таких рішень, які будуть прийняті в майбутньому. Якщо учасник хоче відмовитися від реалізації ним свого переважного права зробити додатковий вклад на певний період часу, пропонується викласти відповідні положення у корпоративному договорі, стороною якого буде такий учасник.

Подібна одноосібна відмова від реалізації переважного права на придбання акцій додаткової емісії не передбачена в акціонерних товариствах. Для цих товариств описано процедуру реалізації такого права протягом строку, визначеного у рішенні загальних зборів про збільшення статутного капіталу шляхом додаткової емісії акцій, який не може становити менше 15 робочих днів. Тож акціонер або реалізує своє переважне право шляхом подання товариству письмової заяви про придбання акцій та перераховує на відповідний рахунок кошти в сумі, що дорівнює вартості цінних паперів, які ним придбаваються, або утримується від реалізації такого права і не вчиняє жодних дій протягом встановленого строку.

Зі змісту ч. 2 ст. 9 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [4] слідує, що наявність в акціонера переважного права на придбання акцій додаткової емісії не залежить від типу товариства. Таким правом наділені акціонери і приватного і публічного акціонерного товариства. Крім цього, як зазначено у ч. 1 ст. 31 Закону «Про АТ», переважним правом наділені всі акціонери - власники як простих, так і привілейованих акцій. Переважне право застосовується до аналогічного типу акцій, що вже належать акціонеру. Водночас, при реалізації переважного права на придбання акцій додаткової емісії акціонер також може придбати й інші цінні папери. Важливо, що такі цінні папери повинні бути придатними для конвертації в акції, що вже належать акціонеру. Для прикладу, переважне право акціонера - власника простих акцій реалізується ним при придбанні розміщуваних товариством простих акцій та інших цінних паперів, які можуть бути конвертовані в акції. Натомість таке ж право для акціонера - власника привілейованих акцій стосується можливості придбання привілейованих акцій цього або іншого класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації товариства, та інші цінні папери, які можуть бути конвертовані в акції цього класу. Тобто, акціонери - власники простих акцій товариства не мають переважного права на придбання привілейованих акцій додаткової емісії, а акціонери - власники привілейованих акцій не мають переважного права на придбання простих акцій додаткової емісії.

Варто звернути увагу на пп. 12 п. 82 згаданого вище Положення, в якому акцентовано на тому, що переважне право, передбачене статтею 31 Закону «Про АТ», реалізують особи, що є акціонерами на дату прийняття рішення про збільшення розміру статутного капіталу. Таким чином, у разі відчуження акціонером акцій після прийняття загальними зборами рішення про збільшення розміру статутного капіталу до нового власника акцій не переходить переважне право на придбання акцій цієї додаткової емісії.

Особливістю акціонерних товариств в аспекті переважного права акціонерів на придбання акцій додаткової емісії є покладення на ці товариства певних обов'язків. Зокрема, товариство зобов'язане: 1) повідомити кожного акціонера, який має таке право, про можливість його реалізації; 2) розмістити відповідне повідомлення на своєму веб-сайті та у базі даних особи, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників ринків капіталу та професійних учасників організованих товарних ринків. У такому повідомленні мають міститися дані про

загальну кількість розміщуваних товариством акцій, ціну розміщення, правила визначення кількості цінних паперів, на придбання яких акціонер має переважне право, строк і порядок реалізації зазначеного права.

Натомість Закон «Про ТОВ» не встановлює жодних подібних обов'язків для ТОВ. Тож, якщо у статуті ТОВ відсутні приписи, що зобов'язують товариство повідомляти учасників про рішення щодо збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів, можливість, порядок та строк реалізації їх переважного права зробити додатковий вклад, учасник повинен самостійно звертатися до товариства для отримання детальної інформації.

Спільною ознакою переважного права акціонера та учасника ТОВ при збільшенні статутного капіталу товариства є застосування принципу пропорційності в процесі здійснення такого права. Це означає, що кількість акцій, які придбаватимуться акціонером в процесі реалізації його переважного права, пропорційна до частки тих акцій, які вже належать такому акціонеру. Аналогічно додатковий вклад учасника ТОВ повинен бути пропорційним до його частки у статутному капіталі. Принцип пропорційності, як зрештою і саме переважне право, встановлені з метою запобігання розмиванню часток учасників (акціонерів) в процесі збільшення статутного капіталу та забезпечення контролю над складом їх учасників (акціонерів). На обов'язковості застосування принципу пропорційності як важливій умові реалізації переважного права купівлі частки (її частини) у статутному капіталі товариства акцентує увагу Бабецька І.Я. [1, с. 143].

Ще однією спільною характеристикою досліджуваного права акціонера та учасника ТОВ є можливість зробити додатковий вклад (оплатити акції додаткової емісії) у негрошовій формі (майном). Відповідні законодавчі положення викладені у ч. 3 ст. 31 Закону «Про АТ» та ч. 4 ст. 18 Закону «Про ТОВ». З аналізу цих норм Цікало В.І. робить слушний висновок про те, що переважне право акціонера на придбання акцій додаткової емісії діє не лише у разі укладення договорів купівлі-продажу, але й міни, предметом яких можуть бути будь-які види майна [7, с. 290].

Висновки. Проведений порівняльно-правовий аналіз переважного права на внесення додаткового вкладу учасниками товариства з обмеженою відповідальністю та переважного права акціонерів на придбання акцій додаткової емісії в акціонерних товариствах дає підстави для виокремлення як спільних, так і принципових відмінностей у правовому регулюванні та механізмах реалізації відповідних корпоративних прав.

Спільною рисою переважного права учасника ТОВ та акціонера при збільшенні статутного капіталу є його функціональне призначення як інструменту запобігання розмиванню корпоративної участі та збереження пропорційності участі у статутному капіталі товариства. В обох організаційно-правових формах переважне право ґрунтується на принципі пропорційності, відповідно до якого обсяг додаткового вкладу учасника ТОВ або кількість акцій, що можуть бути придбані акціонером, визначаються з урахуванням уже наявної частки (акцій). Крім того, для обох правових режимів характерною є можливість реалізації переважного права не лише у грошовій, а й у негрошовій формі, що розширює інструментарій залучення додаткового фінансування до товариства.

Водночас між переважним правом учасника ТОВ та акціонера АТ у процесі збільшення статутного капіталу товариства існують суттєві відмінності за рівнем імперативності правових приписів та ступенем процесуальних гарантій. Для акціонерних товариств переважне право має характер безумовно законодавчо гарантованого права, яке виникає без необхідності його додаткового закріплення у статуті та може бути обмежене або не реалізоване лише за виняткових умов, встановлених законом, із дотриманням надвисоких кворумних та процедурних вимог. Натомість у товариствах з обмеженою відповідальністю законодавець застосовує більш диспозитивний підхід, допускаючи можливість модифікації або фактичного обмеження переважного права на рівні статуту чи рішень загальних зборів, що водночас породжує низку дискусійних питань щодо меж автономії волі учасників та необхідної більшості голосів для таких рішень.

Таким чином, хоча переважне право учасника (акціонера) при збільшенні статутного капіталу товариства має спільну економічну та правову мету, механізми його реалізації, гарантії захисту та ступінь імперативності в АТ і ТОВ істотно відрізняються. Це обумовлює потребу у зваженому нормотворчому та договірному регулюванні процедур збільшення статутного капіталу з урахуванням балансу інтересів товариства та його учасників (акціонерів), а також специфіки кожної організаційно-правової форми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабецька І.Я. Здійснення переважного права учасниками господарських товариств на купівлю частки у статутному (складеному) капіталі товариства. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2 (38). С. 141–145.

2. Положення про порядок здійснення емісії акцій, реєстрації та скасування реєстрації випуску акцій, затв. Рішенням НКЦПФР від 22.11.2023 р. № 1308. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=14098164>.
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>.
4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>.
5. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n1147>.
7. Цікало В. І. Засада пропорційності здійснення корпоративних прав: монографія. Вид. 2-ге, перероблене і доповнене. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 590 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 12.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026